

Ένα «ξενοχάραγον αφήγημα αγάπης»

«Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης», δημώδες ερωτικό μυθιστόρημα του 13ου αιώνα

«Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης», κριτική έκδοση της διακεκριμένης Εισαγωγή και σχολίου Παναγιώτη Α. Αγαπίου. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2006, σελ. 538.

Του ΠΑΝΤΕΑΝ ΜΠΟΥΚΑΛΑ

ΠΡΟΫΝΗ Έκκευε η ρητορική περί κληρονομίας (όπως σιδηροποιε το δημαγωγικό και εν τέλει αυτοβελτιστικό), οδύναται εκ των πραγμάτων να οδηγεί σε κάτι από το εγκλημα της «ανάκτησης της αρχαιότητας», ή τουλάχιστον της σοβαρής υποδοχής της, υπονομευμένο εκτός των άλλων από τους όρους που επέβαλλε η καθιέρωση της ιδεολογικής κατάκτησης, βρισκόταν ακόμα πολύ μακριά από τα μιά του δρόμου. Και η πρώτη παραδοχή που οφείλει να κάνει οποιοσδήποτε είναι ότι, όσο κι αν τα τελευταία χρόνια έχει εμπλουτιστεί η καθαυτό ελληνική βιβλιογραφία, με τις μελέτες και τις κριτικές εκδόσεις που επικυριεί μια νέα γενιά μικροδωλών γραμματεολόγων, ιστορικών και θεολογικών, εξακολουθούμε να στεφάζομαστε, σε πολλά, στη δουλειά των ξένων ελληνοειδών. Ας το φέρνουμε στο να μας αιώ, όπως αιώνησε να μας φανακίζει εκείνο το ωρόπιο «μόνο εμπέ...».

Από το φιλολογικό περιβάλλον

Ο, τι αφορά την κλασική αρχαιότητα ή την ελληνιστική εποχή, αφορά και τα βυζαντινά χρόνια, τόσο ως προς την ιδεολογική κανονιστική προσέγγιση όσο και ως προς τη μίσηρ δεξιά και τη λειψή ανάδειξη. Ιδιαίτερα μάλλον τα βυζαντινά λογοτεχνία, επί παλύν καιρό υποστηρικτικά (μέχρι αποξιώσεως), βρισκάντο στο φιλολογικό και εκδοτικό περιβάλλον. «Η τάση των φιλολόγων των παλαιότερων γενεών (Rohde, Krumbacher, Schmidt), υπογραμμίζει ο κορυφαίος βυζαντινολόγος Herbert Hunger στο έργο του «Βυζαντινά λογοτεχνία. Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών» (ΜΙΕΤ, τόμος Β', 1992) «να απορρίπτοντο ασυζητάκι τα βυζαντινά λόγια μυθιστορήματα ως λογοτεχνική εκτροπή, λόγω της υπέρμετρης ιστορικής τους, θύλασε εντελώς το βέβαιον» - και τούτοι το «θαυμάσιο βιβλίο» δεν υποβόησε των αξία μόνο των μυθιστορημάτων, αλλά το σύνολο της γραμματείας.

Από τον 11ο έως την 17η αιώνα

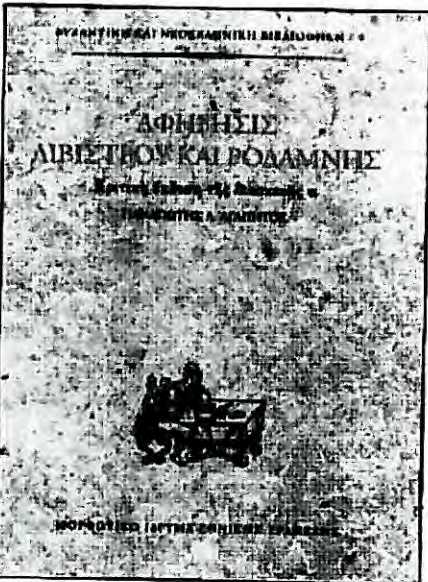
Η «Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης», ο ένστος τίτλος της άκριμα κριτικής «Βυζαντινής και Νεοελληνικής Βιβλιοθήκης» του Μορφωτικού Ίδρυματος Εθνικής Τραπέζης (περιλαμβάνει αυστηρά κριτικές εκ-

δόσεις ποιητικών και πεζών κειμένων που γράφτηκαν από τον 11ο έως τον 17ο αιώνα), ανήκει στα δημόδια ερωτικά μυθιστορήματα των βυζαντινών χρόνων, είναι δε «το αρτιότερο ίσως» όλων, όπως σημειώνει ο εκδότης και σχολιαστής του Παναγιώτης Α. Αγαπίος. Καθηγητής της Βυζαντινής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Κύπρου ο μελετητής, αλλά και συγγραφέας δύο αξιοσημείων βυζαντινών ιστορικών μυθιστορημάτων, του «Ερέντου λαούτου», και του «Χάλαμου οφθαλμού», καθώς και επιμελητής του βιβλίου «Εκκάν και λόγος. Εξι βυζαντινές περιγραφές έργων τέχνης» (μυθολογούν στις εκδόσεις «Αγρά»), συμπληρώνει με «σχετική βεβαιότητα» (και αντιπροσέχοντας πελαώτερες φιλολογικές υποθέσεις) ότι το μυθιστόρημα «γράφτηκε στην αυλή των Λαοκαριτών της Νικαίας στα μέσα περίπου του 13ου αιώνα», και αποτέλεσε «τη γέφυρα προς τα υπόλοιπα μυθιστορήματα που από το τέλος του 13ου αιώνα και ύστερα γράφονται στην Κωνσταντινούπολη ή στις λατινοκρατούμενες περιοχές της πόλης ποτέ» βουζαντινών της Ρωμαιοκρατίας».

Ο προσδιορισμός «σχετική» στη «βεβαιότητα» είναι υποπροσέχοντας η διεκδοχή Εισαγωγής του Π. Αγαπίου, καταστολάριμα μιας ερευνητικής πορείας που διήρκεσε δεκαετή χρόνια, αποτελεί ένα διαυγές δείγμα (υπόδειγμα θα μπορούσα να πω) της «λογιστικής αρχαιολογίας», για να ονομάσω έτσι την επιστήμη η οποία, εξετάζοντας ενδοκειμενικά στοιχεία και εξωτερικές αναφορές (ακόμα και τις φωνημενικά δευτερευούσης σημασίας), όγεται στα συμπεράσματά της ως προς την πατρότητα, τον τόπο και το χρόνο γέννησης ενός λογοτεχνήματος, το οποίο μάλλον έχει παραδοθεί σε πολλά χειρόγραφα που δεν συγκρινούν μεταξύ τους. Αρχεί, οι ποίμα, η αναφορά σε κάποιον στίχο σε συγκεκριμένο τόπο κόμμισης για να οδηγεί σε σκέψεις τους φιλολόγους ως προς τον χρονικό προσδιορισμό του έργου - ακριβώς όπως οι αρχαιολόγοι επιτελούν να ανακαταστήσουν έναν ολόκληρο κόσμο με βάση αποσπασματικά στοιχεία που τυχαίνει να βρουν σε κάποιο αγείο, ή έκωντας πρώτα πρώτα να αντιμετωπίσουν τον πιθανό πειρασμό της «δημιουργικής αυθαίρεσης».

Άξιν μελέτες

«Αυτό το βυζαντινό έπος του Λιβίστρου και της Ροδάμνης «εκτός του ιστορικού του ενδιαφέροντος» είναι άξιον μελέτης και υπό

μέγος, βουζαντινής, τυραννιστικής εξερευνητικής». Και θα συμφωνήσει στο τέλος ο αναγνώστης πως όλες οι «πρωτίες» και τα μοναδικά γνησιμότητα που αποδίδει στο κείμενο ο επιμελητής και κριτικός εκδότης του, είτε το μέθο και την κλασική ομορφιά είτε την αφηγηματική τεχνική, και υπάρχουν και υπερέχουν αποτελεσματικά την απόλαυση του αφορατέ-αναγνώστη.

Πρωτότυπος

Ιδού ορισμένα από τα χαρακτηριστικά του κειμένου (εις προεστύχες του), όπως τις συνοψίζει ο Π. Αγαπίος: Το συγκεκριμένο μυθιστόρημα είναι «το μόνο έργο της δημόσιας μυθολογίας στο οποίο κροσημοποιείται το τέτασμα της πρωτοπρόσωπης αφήγησης». Είναι «μοναδικό μεταξύ των έργων της μεσαιωνικής ανατολικής και δυτικής ερωτικής μυθολογίας» όπου «μία και μόνη βασική ιστορία τη διαχρονικά από τα διακά των οπτικά κενά διαφορετικά πρόσωπα στον κυρία αφηγητή». «Αποκλειστικά» σε τούτο το κείμενο παρουσιάζονται «μελέτη διαφορετικών αφηγηματικών τεχνικών». Είναι «εντονότατη η παρουσία «εναλλακτικών» ποικιλιών», γεγονός που επηρεάζει στον ποιητή «να συγκεράσει στο κείμενο του την εμπειρία της οδύνης με την αίσθηση της «βουζαντινότητας». Αποτελεί «μοναδική περίπτωση χρήσης ενός άλλου μέτρου εντός του κυρίαρχου πολιτικού στίχου», ενώ γνησιμότητας αποδεικνύεται ο «συγκεκριμένος λόγος και δημώδους, που καταλήγει σε έναν νεωτερικότητα έντεκνο ποιητικό λόγο».

Επιστρέφω ωστόσο στην απόλαυση του αναγνώστη. Για να πω ότι ένας από τους κυριότερους διακρίτους της είναι οι λέξεις που κλάθει ο ποιητής για να κει τα βάρη και τα σημαίνοντα. Και για να σημειώσω απλά πως όση νοστιμιά, πυκνότητα νοστιμιά, διαθέτουν τα πολλά ευρηματικότητα σύνθετά του με έναν από τους εταίρους τους τον «έρωτα», «ερωτογραφία», «ερωτολόγος», «ερωτολόγος», «ερωτολόγος», «ερωτολόγος» κ. τ. λ. (εν γένει, τα σύνθετά του είναι σαν να δαλώνουν ότι οι μεταφραστικές δοκιμές παλαιότερων λογοτεχνικών, του Νίκου Καζαντζιάκη λόγου χάριν, δεν επαρκούν εν βανά, άλλη τόση έχει ο δαλωματικός «καρδιοπονοβάλας» του. Λέξεις όπως αυτές, που φαίνονται καμώμενες από δρόματα ή ότι από γραμμάτια, υποδαλώνουν πως ο ποιητής δεν παύει να οδύνα.

Λογοτεχνικών έποση» αποφανόταν ο Κ. Π. Καβάφης το 1914, σε βραβείο της του για την ανθολογία δημοτικών τραγουδιών που είχε εκδώσει ο Νικόλαος Πολίτης. Διαφοροποιώθηκε έτσι ο Αλεξανδρινός ποιητής από την κυρίαρχη άποψη ότι το εν λόγω έργο μυθιστορήμα ήταν το ανωνυμότητα παίγνιο ενός σχολαστικού, ένα παίγνιο έλικας αισθητικές επιδιώξεις (αλλά και επιτεύξεις) και άλλες θέρημ αισθημάτων. Αν έκοιμε εξισώσει την ανάγνωση με το ξερόλογο, κι αν έκοιμε έκτακτα κι από την ποίηση, ιδίως την έμμετρο (αν, ως ποίμα, έκοιμα κειστέλι από το δόγματά μας ότι ο ρυθμός είναι μονοτονία και ο «πολιτικός στίχος» υνευστικός), το πιο πιθανό είναι να μας καταπονήσουν οι 4.650 στίχοι που κροηόστηκε ο ανώνυμος δημιουργός αυτού του μυθο-ποιήματος (που ο ίδιος σπέδισε να το χαρακτηρίσει «ένταξήρη» στον 17ο στίχο, «παράδετα φτιαγμένο» κατά την κριμινεία του Π. Αγαπίου) για να κατορήσει τα πάθη του Αλβιότρου και της Ροδάμνης, τις «ερωτοπικρίες» τους.

Κι όμως, το ίδιο το κείμενο (ένα από τα οκτώ ερωτικά μυθιστορήματα της παλαιολόγους εποχής), αυτοί οι κλιμάδες «στίχοι πολύ ερωτικοί», που περιγράφουν καρμώμας και σφιζήματα, όνειρα και επιστόδια του βίου, έχουν αμαρτία να δώσουν σε όποιον μπει στον κόπο τους, είτε είναι είτε δεν είναι «άνθρωπος ευαίσθητος, ερωτοπαιδευ-